

פרשת שלח יונתן גרוסמן

ריגול צבאי וריגול מדיני

השוואת שתי שליחויות מרגלים אלו מאלפת, דווקא משום הבדלים בסיסיים הקיימים ביניהם, ומאירים את מרגלי פרשת השבוע באור חדש.

ההקבלה בין שני שילוחי מרגלים אלו ברורה מאליה: עם ישראל עומד לפני מלחמת כיבוש הארץ / יריחו, ולפני היציאה לקרב, שולח המנהיג (משה / יהושע) מרגלים, על מנת להתכונן לכיבוש העומד לבוא. ברצוני להתמקד, דווקא בהבדלים מעניינים, הקיימים בין שני ספורים אלו:

1. **מספר המרגלים** - משה שולח שנים עשר מרגלים, ואילו יהושע שולח שניים בלבד. הבדל זה יכול להיות קשור לשטח אותו המרגלים צריכים לבדוק. מרגלי משה אמורים לעבור בארץ כנען, ואילו מרגלי יהושע ביריחו בלבד. בהמשך אציע הסבר אחר להבדל זה.

2. **אפיון המרגלים** - הכתוב מאריך באפיון המרגלים שמשה שולח: "שלה לך אנשים... איש אחד, איש אחד למטה אבתיו תשלחו, כל נשיא בהם... כלם אנשים ראשי בני ישראל המה" (במדבר י"ג, ב-ד). כלומר, משה אינו שולח חיילי מודיעין אלא את ראשי בני ישראל, "כל נשיא בהם". הכתוב מיד ממשיך ומספר גם את שמותיהם ואת ייחוסם השבטי. כל זאת, בניגוד גמור לאפיון המרגלים אשר שולח יהושע. שם אנו קוראים: "וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים אנשים מרגלים" (יהושע ב', א). מרגליו של יהושע הנם אנונימיים, ללא שם וללא תואר מיוחד, וניתן להניח כי מדובר בשני חיילים, גם אם חיילים מוכשרים במיוחד, המסוגלים לעמוד במשימה מורכבת של ריגול.

3. **פומביות שליחת המרגלים** - מעצם זהות מרגלי משה - נשיאי העדה - נגזר דבר נוסף, והוא שיתוף העם כולו בשליחת המרגלים. דבר הריגול ידוע וברור לכל העם, ושליחתם נעשית ברמה ציבורית כללית. לא רק שהציבור כולו יודע על כך, ישנה חשיבות שלכל שבט יהיה נציג משלו בהרכב המרגלים. בניגוד לכך, מרגליו של יהושע נשלחים "חרש" למלאכת הריגול. ממילא, אף בחזרתם של המרגלים ממלאכתם, אנו מוצאים הבדל במען דיווח המסקנות. מרגלי משה חוזרים ומדווחים לעם כולו את מסקנתם: "וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן ואל כל עדת בני ישראל אל מדבר פארן קדשה, וישבו אתם דבר ואת כל העדה" (במדבר י"ג, כו). הכתוב מדגיש פעמיים כי הדיווח נמסר לכל העדה כולה, לצד מנהיגי העם - משה ואהרן. לעומת זאת, בספור מרגלי יהושע אנו מוצאים דיווח אינטימי ומצומצם למנהיג ששלח אותם בלבד: "וישבו שני האנשים וירדו מההר ויעברו ויבאו אל יהושע בן נון, ויספרו לו את כל המצאות אותם" (יהושע ב', כג). מתוך תיאור זה נראה כי העם כלל לא ידע על דבר

בפרשת השבוע אנו קוראים על חטא המרגלים. הזכרנו בשיעור לפרשת במדבר, שבמובנים מסוימים הספר נחלק לשני חלקים בפרשה משמעותית זו. עד לחטא המרגלים, אנו עוסקים בעם העומד ערב הגעה לארץ שהובטחה לאבותיו ולו, ועומד להיות, בעוד זמן קצר, עם, בעל הגדרה אוטונומית עצמאית. בעקבות החטא, נגזרה גזירה קשה על דור יוצאי מצרים: "במדבר הזה יפלו פגריכם" (במדבר י"ד, כט), והליכה של ארבעים שנה נכונה לעם, לפני שיזכה להגיע אל הארץ הנכספת.

הליכה ארוכה כזו משנה כמובן את כל ההתארגנות הפנימית בקרב העם, והמסע הופך להיות חלק בלתי נפרד מתהליך כינונו. לא עוד צפייה לכניסה קרובה לארץ, אלא התארגנות להליכה ממושכת במדבר [חלק מראשוני ימי הביניים אף ראו בהליכה זו חלק מהותי מעיצוב העם וחינוכו (כך הרמב"ם למשל)].

דבר ידוע הוא, כי תחילתו של ספר יהושע, ניצב באופן מקביל לתהליך היציאה ממצרים וההליכה במדבר. די להיזכר בקריעת הירדן המזכירה מאד את קריעת ים סוף (הכתוב עצמו מקביל שני מאורעות אלו, שהרי עקב קריעת הירדן על ידי יהושע: "ביום ההוא גדל ה' את יהושע בעיני כל ישראל, ויראו אתו כאשר יראו את משה" - יהושע ד', יד. יראת משה הכתובה כאן רומזת, ככל הנראה, למה שקראנו בסיום קריעת ים סוף: "וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" - שמות י"ד, לא). כך גם "הקדשתו" של יהושע ערב מלחמת יריחו - "של נעלך מעל רגלך, כי המקום אשר אתה עמד עליו - קדש הוא" (יהושע ה', יג-טו), מזכירה מאד את הקדשתו של משה בסנה - "של נעליך מעל רגליך, כי המקום אשר אתה עמד עליו - אדמת קדש הוא" (שמותג', א-ה). יתירה על זאת, בהזדמנות אחרת (שיעורנו לפרשת יתרו), עמדנו על קווי דמיון הקיימים בין התגלות ה' במעמד הר סיני, ובמלחמת יריחו.

ראוי להאריך במשמעות הקבלה בסיסית זו, וכיצד היא משתלבת בהחלפת המנהיגות ממשה ליהושע, אולם דיון מעין זה חורג הרבה מיריעתנו. ברצוני להתמקד בהקבלת פרשת השבוע שלנו לתהליך כיבוש הארץ, כמתואר בתחילת יהושע. כוונתי, להשוואת המרגלים ששולח משה על מנת "לתור את הארץ", והמרגלים ששולח יהושע - "ראו את הארץ ואת יריחו". הקבלה זו עמדה לנגד עיניו של מסדר ההפטרות, וזוהי ההפטרות שנקרא בשבת זו.

אלו הם ההבדלים המרכזיים, ודומני שלאורם ניתן להגדיר ביתר דיוק את תפקיד המרגלים בפרשת השבוע. אם נעבור על הנקודות שהזכרנו, נראה מיד כי הדבר הפשוט והמתבקש יותר נעשה אצל יהושע, ואילו במרגלים ששולח משה אנו מופתעים לגלות את הפרטים הללו.

ארבעת ההבדלים הראשונים שהזכרנו, מעלים את אותה התמיה העקרונית שבמרגלי משה. אור הזרקורים החזק המופנה למרגלים אלו, אינו תואם את התפיסה האינטואיטיבית שלנו לגבי מושג הריגול. לשלוח מספר גדול של אנשים, שהם מנהיגי עם ישראל (נשיאים), בצורה פומבית רבה, הן ביחס לעם ישראל, והן ביחס ליושבי הארץ אותה הולכים לרגל, סותר את היסוד הבסיסי ביותר במלאכת הריגול - החשאיות. למלאכת ריגול מתאים לשלוח חיילים צעירים ומאומנים, שיוכלו להסתתר, לברוח ולאסוף נתונים בהיחבא. מפתיע למצוא את נשיאי העדה לוקחים על עצמם מלאכת ריגול צבאית, באופן רעשני ולא מוסווה.

גם ההבדל החמישי שהזכרנו, תוכן השליחות, מניח את דעתנו בספור המרגלים אצל יהושע ומפתיע אצל משה. טיב פירות הארץ לא יכולים להשפיע על צורת הקרב ועל הטקטיקות שכדאי לנקוט בהן. פוריות האדמה אינה מעלה ואינה מורידה בעת מלחמה, ואינה רלוונטית לצורת קרב עדיפה.

מתוך הבדלים אלו, דומני כי יש להגדיר מחדש את המלאכה שהוטלה על המרגלים בפרשת השבוע. תפקיד מרגלי יהושע הוא אמנם צבאי. בתור שכזה הוא נעשה בחשאיות יתירה, וזוהי המטלה אותה צריכים המרגלים לבצע - האם יושבי יריחו מוכנים לקראת הקרב עם ישראל, מהו המורל בקרב הלוחמים וכד'. את התשובות לשאלות אלו מקבלים המרגלים בשיחתם עם רחב, ואלו הן המסקנות שהם מביאים ליהושע. רק המנהיג, האחראי על ניהול הקרב, שומע את הדיווח, והעם כולו אינו יודע כלל שנשלחו מרגלים.

אולם, בפרשתנו אין האנשים שנשלחים מרגלים צבאיים. במקום לשון ריגול מופיע לשון לתור, כלומר לטייל ולהסתכל. תפקיד תיירי משה אינו צבאי כלל, אלא פוליטי-מדיני. ה"ממשלה" של העם (כלומר נשיא כל שבט, כשלכל שבט נציג), הולכים לטייל בארץ על מנת להכירה. לא האסטרטגיה הצבאית עומדת מול עיניהם אלא היכרות עם הארץ אליה הם עומדים להיכנס, ובהם מתעתדים לגור.

כתב המינוי מדגיש דבר זה יותר מכל, שהרי לא רק בקשת נתונים על חוזק הערים מופיע בה, אלא אף, וכאמור, בהדגשה יתירה, בקשת נתונים על פוריות הארץ וטיב האדמה. אמנם נתונים אלו אינם רלוונטיים בעת קרב, אולם בגלל תפקידם הרחב יותר, בקשה זו מופיע גם היא.

שילוח המרגלים, ובודאי שלא על מסקנות הריגול. המנהיג בלבד נמצא בסוד העניינים, הוא היוזם את מלאכת הריגול והוא המקבל דיווח בסופו של דבר.

4. **חשאיות המבצע** - הזכרנו כבר כי עם ישראל כולו יודע על דבר שליחת המרגלים. אך נראה כי לא רק עם ישראל יודע על כך, אלא אף יושבי הארץ. לאורך כל תיאור מסע המרגלים בארץ כנען אין, ולו רמז לחשאיות הליכתם ולהסתרתם מפני יושבי הארץ. אדרבא, הכתוב רומז לפגישתם עם ילידי הענק, ואף העובדה כי הם לקחו אשכול ענבים, ונשאו אותו שניים במוט ("ג, כג), משרה אורה של חוסר הסתתרות וחוסר הסוואה בוטה. מי מבין הקוראים ששרת בצבא ביחידה קרבית, מזדעזע מן הסתם לנוכח הליכה זו, עת הוא נזכר באימוניו או במארבים שעבר, ובדרישת ההסוואה הנדרשת. בניגוד לכך, אצל יהושע מדגיש הכתוב כי הם הולכים "חרש", ובהמשך, הכתוב מציג כתקלה את עובדת ידיעת השלטון על מרגלים אלו. מלך יריחו מבקש לתופסם ולהענישם, אך הם מצליחים (בעזרתה האדיבה של רחב) לברוח. הם נאלצים להסתתר במשך שלושה ימים בהר, ורק לאחר שמחפשיהם נואשים מלמצוא אותם הם שבים בחזרה ליהושע. זהו ספור אשר מתגלגל באופן צפוי לספור ריגול - חשאיות, הסתתרות, ובעת גילוי, בריחה שקטה.

5. **תוכן השליחות** - בכתב המינוי שניתן למרגליו של משה, מופיעים כמה דברים אותם מתבקשים המרגלים לבדוק. חלק מדברים אלו מתבקש מעצם היות המלאכה מלאכת ריגול, למשל: "ואת העם הישב בה החזק הוא הרפה, המעט הוא אם רב... ומה הערים אשר הוא ישב בהנה הבמחנים אם במבצרים" ("ג, יח-יט). אלו פרטים שאנו מצפים למצוא בכתב מינוי העוסק בריגול ערב מלחמה. אולם, לצד נתונים אלו אומר משה פרטים נוספים, שלא ברור איזה תפקיד הם יכולים לשמש בהתכוננות למלחמה הקרובה לבוא. כך למשל: "ומה הארץ השמנה היא אם רזה, היש בה עץ אם אין" ("ג, כ). פוריותה של הארץ אינו רלוונטי כלל לשאלת כיבוש הארץ, ולא ברור מדוע מרגלים צריכים להחזיר למנהיגם את מסקנתם בענין זה. יתירה על זאת, דווקא נתון זה זוכה למשנה חשיבות בשל דרישת משה - "והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ". על המרגלים להביא דוגמאות מפרי הארץ ולהראות לעם היושב במדבר ומתכוון לכיבוש הארץ. מה צורך יש בדבר? בניגוד לכך אצל יהושע כתב המינוי קצר וחד: "לכו ראו את הארץ ואת יריחו".

6. **לשון ריגול** - הבדל לשוני נוסף הקיים בין שני הספורים הוא שביהושע הכתוב אומר באופן מפורש - "שנים אנשים מרגלים" (יהושע ב', א), ואילו בפרשתנו לשון זו אינה מופיעה כלל. במקום לשון ריגול מופיע בפרשה לשון "לתור את הארץ".

על המרגלים (או ליתר דיוק - התיירים), להכיר את הארץ ולחזור ולספר לעם ישראל על אופייה של הארץ המיוחדת אותה הם מבקשים לכבוש.

לא ייפלא אפוא, כי כשחוזרים מרגלי משה, ומדברים רעות על הארץ מכנה זאת הכתוב: "ויצאו דיבת הארץ אשר תרו אתה" (י"ג, לב). ארץ ישראל עומדת למבחן בדיווח המרגלים, ולא רק יכולת כיבושה.

אם אמנם זוהי מטרת שילוח המרגלים, הרי שכל ההבדלים שהזכרנו מתבררים. אמנם הדבר נעשה באופן פומבי ובהקשר ציבורי כללי, שהרי הנשיאים הולכים בתור נציגי העם, ככוח חלוץ המכין את הדרך לפני ההתיישבות הציבורית. הם לא מסתירים, ובהחלט ייתכן כי יושבי הארץ רואים אותם ומדברים עימם ללא מורא, שהרי הם אינם יודעים אם פניהם למלחמה. ישנם מהגרים רבים העוברים ממקום למקום, ובהחלט ייתכן כי בראשם של יושבי הארץ מדובר בקבוצת אנשים מכובדת אשר הגיעה לארץ לראות האם שבטיהם הנודדים יוכלו להגר אליה. מי יודע אם גויי הארץ לא עזרו למרגלים לקחת דוגמא מפירות הארץ המשובחים, מתוך גאווה כנה בארצם...

ממילא, כשהמרגלים שבים הם מספרים את המוצאות אותם לעם כולו, שהרי אין צורך בחשאיות צבאית, וזהו עניינו של כל העם ולא רק של המצביא העליון.

כך אם כן אנו קוראים בפרשה ובהפטרה על שני סוגים שונים של "מרגלים". בפרשה, ענייננו בתיירים העומדים להגר לארץ חדשה ובאים לבדוק את טיבה, ואילו בהפטרה, ענייננו בריגול צבאי המקדים מלחמת כיבוש.

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון וליונתן גרוסמן תשכ"ט
נעוץ על ידי צוות בית המדרש הוירטואלי

בית המדרש הוירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
<http://www.etzion.org.il/vbm> האתר בעברית:
<http://www.vbm-torah.org> האתר באנגלית:

משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il
